

Oponentský posudek doktorské disertační práce

Autor dizertační práce: JOAQUIM JOSÉ DE SOUSA COELHO RAMOS

Název dizertační práce: OCORRÊNCIA E INTERPRETAÇÃO DOS VERBOS MODAIS *DEVER* E *PODER* EM CONTEXTO JURÍDICO: CONTRIBUTOS PARA UMA ANÁLISE JUSLINGÍSTICA

Oponent: Mgr. Iva Svobodová, Ph.D., ÚRJL FFMU Brno

Autor předložené dizertační práce s názvem „**OCORRÊNCIA E INTERPRETAÇÃO DOS VERBOS MODAIS *DEVER* E *PODER* EM CONTEXTO JURÍDICO: CONTRIBUTOS PARA UMA ANÁLISE JUSLINGÍSTICA**” si klade za cíl analyzovat modální povahu sloves *dever* a *poder* v závislosti na slovesném čase v právním kontextu. Dizertační práci autor vhodně rozdělil do čtyř částí. První část je věnována popisu metodologie, teorie a kontextu zkoumaného problému („*Considerações prévias, contextualização e enquadramento teórico*“, str. 8-49). Ve druhé části autor prezentuje svůj korpus *Juriscorpus* (str. 50-55). V části třetí „*Tratamento do Corpus: análise de dados, conclusões parcelares*“ (str. 56-187) pak analyzuje údaje z hlediska jak kvantitativního tak kvalitativního. Následuje závěrečná kapitola „*Conclusões finais*“ (str. 187-195) a seznam použité literatury (str. 196-202).

První část má šest podkapitol. V úvodu práce („*Introdução*“ str. 9.-10) se autor zabývá obecnými aspekty forenzní lingvistiky s tím, že poukazuje na problém dezinterpretace úzce profilovaného jurisprudenčního jazyka nejen rodilými mluvčími, ale často také samotnými lingvisty. Jak prozradí druhá kapitola („*Contextualização do problema*“, str. 10-16), autor se již od počátku snaží nalézt vztah mezi jazykovými prostředky a forenzní textovou typologií, přičemž hraje pro jeho výzkum nejdůležitější roli ta typologie, jejímž autorem je Jerzy Wroblewski a která spočívá v textové klasifikaci podle komunikačního cíle. Na ní je rovněž postaveno vytvoření vlastního korpusu, který autor zevrubně popisuje v následující kapitole („*Síntese metodológica*“, str. 16-17). Zde se zmiňuje také o dotazníku, který má zjistit, do jaké míry je interpretace modality běžným uživatelem jazyka sourodá či nesourodá a k tomuto zjištění pak volí malý vzorek respondentů tvořený nerodilými mluvčími portugalštiny (kde portugalština je jazykem cizím a slovanský jazyk jazykem mateřským). Cíle své práce však přesněji vymezuje v kapitole „*Classificação do objeto*“ (str.18-30). Podle té se autor zaměří na analýzu modálních sloves *dever* a *poder* v již zmíněném korpusu *Juriscorpus*. Bude zkoumat výskyt těchto sloves v jednotlivých časech a osobách a v tzv. negační polaritě, v různých typech textu a v závislosti na těchto kritériích pak bude analyzovat modální interpretaci. V páté kapitole nazvané „*Modalidade*“ (str. 30-49) se zabývá obecnými otázkami slovesné sémantické kategorie modu a modality, především pak popisuje (opět spíše jen stručně) teorie Ch. Ballyho, F.

Palmera, V. der Auwera, Culioliho, Simpsona a Fairclougha, B. Zavadila či F. Oliveiry. V kapitole šesté nazvané „Verbos auxiliares, semiauxiliares e modais: a especificidade dos verbos *poder e dever*“ (str. 47- 49) se lehce dotýká úvodu do problematiky zařazení těchto sloves do kategorie pomocných nebo polovýznamových sloves. Tato problematika je zde opravdu jen lehce nastíněna, jelikož není pro práci samotnou stěžejní.

Ve druhé části autor prezentuje korpus, který tvoří jurisprudenční texty, tedy texty portugalského trestního, obchodního či občanského zákoníku. Autor svůj korpus prezentuje z hlediska technického (laboratorního) tak i grafického (zde navrhuje možnosti nahrazení diakritických znaků a prezentuje používané vzorce).

V části třetí „Tratamento do Corpus: análise de dados, conclusões parcelares“ (str. 56-187) autor analyzuje korpus z hlediska kvantitativního i kvalitativního. Sleduje sémanticko-modální pohyb vybraných sloves v závislosti na gramatické kategorii osoby, času a negace v různých typech textu (podle nich také třídí další podkapitoly) a zjišťuje, že u těchto sloves převažuje deontická modalita s tím, že vykazují jen velmi zřídka také význam modalita epistemické. Tato hypotéza se sice na jedné straně dala předpokládat vzhledem k typu textu (normativní text předpokládá normativní charakter, s nímž deontická modalita úzce souvisí), ale na straně druhé autor prostřednictvím dotazníku dokazuje, že intuitivní interpretace modalita běžným mluvčím (zde záměrně nerodilým běžným uživatelem jazyka) tak sourodá není. Výsledky dotazníku naopak přináší poznatek o velmi nesourodém chápání modálních významů, čímž autor navazuje na úvodní část práce, kde se zmiňuje obecně o problému porozumění takto specializovanému textu ze strany laického čtenáře, který (jak následně v závěrečné kapitole podotkne) se však bez znalosti širšího kontextu neobejde.

V závěru „Conclusões finais“ (str. 187-195) autor shrnuje poznatky, k nimž po tak podrobné analýze dospěl. Mohli bychom je shrnout do následujících bodů, kde autor poukazuje: **1.** jednoznačně převažující deontickou modalitu v těchto typech textu; **2.** nutnost znalosti širšího právního kontextu ke správné interpretaci modálního významu (často pouhé sloveso *byť* v konkrétní gramatické podobě nepřináší izolovaně plnohodnotnou interpretaci); **3.** převažující deontickou hodnotu u slovesa *poder* ve 3.os.sg (zde upozorňuje na kontrast mezi běžným používáním permisivního významu a raritním používáním obligatorního významu); **4.** výskyt kondicionálu, který celou interpretační situaci ztěžuje relativizací deontického významu. Dále **5.** hledá odpověď na užívání slovesa *dever* na místo *ter que* a vysvětluje jí pragmaticko-stylistickými důvody (vhodnější je pro tento typ jakya zdvořilejší výraz *dever*. Výraz *ter de* je výraz obligatorně silný až agresivní – str. 191-192). **6.** V jazyce zákonů pak byla často nalezena nečekaně (i když v ne příliš hojném zastoupení) modální slovesa v imperfektu indikativu. **7.** Zmiňuje se také, že sloveso *dever* v minulém nebo přítomném čase může vykazovat *kontra-faktovou* hodnotu v závislosti na pozici slovesa ve větě. **8.** Autor dokazuje, že jak budoucího času, tak kondicionálu je ve zkoumaných textech hojně používáno bez ohledu na klesající tendenci jejich používání v běžném jazyce. **9.** Zároveň byl zjištěn častý výskyt modálních sloves v gerundiu ve významu deontickém, přičemž v jazyce běžných uživatelů se například sloveso *poder* v kondicionálu

významově mění na epistemické. 10. U slovesa *dever* pak poukazuje autor na problém nejednoznačnosti: toto sloveso v gerundiu vykazuje jak probabilitativní, tak permissivní či potencionální hodnotu, vždy podle kontextu.

Předložená dizertační práce, přestože je tematicky velmi obsáhlá, je jasně a přehledně strukturována. Autorova dvojí specializace (právní a lingvistická) umožňuje v dizertační práci propojení těchto vědních disciplín a vyúsťuje v komplexní forenzně lingvistickou analýzu jevu modality v textech zákonů a zákoníků. Tato analýza je podle mého názoru velmi zdařilá a navíc velmi originální. Nutno podotknout také to, že autor neopomíjí vnímání zkoumaného jevu jak běžným uživatelem jazyka rodilým (jímž je on sám) tak také nerodilým (vzorek respondentů nerodilých mluvčích). Autor dokazuje velmi kvalitní analytické a argumentační schopnosti v obou dvou výše zmíněných rovinách. Zkoumané jevy jsou navíc také kvantitativně porovnávány (grafy jsou přehledné a jasné). Předložená dizertační práce podle mého názoru splňuje veškeré požadavky kladené na dizertační práci. Proto ji doporučuji k obhajobě.

Náměty k diskusi při obhajobě:

1. Mohl by autor vysvětlit, jestli se nakonec zkoumané jevy liší v jednotlivých subkorpusech Juriskorpu?
2. Bude *Juriskorpus* veřejně k dispozici pro případné další využití v oboru forenzní lingvistiky?
3. Mohl by autor blíže vysvětlit, proč jsou respondenti dotazníků nerodilí mluvčí s mateřským jazykem slovanským? Mohu se domnívat, že tím chce poukázat na kontrast mezi intuitivní a odbornou interpretací zkoumaného jevu, kdy typ nerodilého mluvčího posiluje aspekt týkající se oné neodborné interpretace. Nebo jde i o to, že stoupá poptávka po soudních překladech v těchto zemích a autor si přeje ukázat, že existuje jisté riziko mylné interpretace modality uživateli jazyka v těchto zemích?
4. Autor v práci poukazuje na nutnost znát širší právní kontext k tomu, aby byla modalita správně interpretována. Mohou ale nastat opačné příklady, kdy právní odborník dezinterpretuje modalitu bez znalosti lingvistických zákonitostí?

V Brně dne 4.června 2017

Mgr. Iva Svobodová, Ph.D.